

לכבוד העורך :
אחדש"ה באה"ר.

נהניתי לעבור על מאמרו היקר בחוברת אסיא (לז, כרך י' חו"א) אשר נו"נ בארוכה בטוטו"ד ע"ד האיסור של עישון סיגריות, חילכם לאורייתא, ה' עמכם גבור החיל, להמשיך ביתר שאת ויתר עז להגדיל תורה ולהאדירה אכי"ד. ולחביבותי' הנני להעיר במש"כ בהערה 69 לדון בדברי הרמב"ם ז"ל (פ"ב מרוצח ה"ב) דכתב דההורג את עצמו ה"ז בכלל חייבי מיתה בידי שמים "ואין בהם מיתת בית דין", ודבריו צריכין תלמוד בביאור כוונתו הק', ומע"כ ר"ל דאיירי באופן דמקצר ימיו שנשלמה העבירה אך עדיין הוא חי שלם לכל דבר וניתן לדונו אילו הי' חייב, ומכאן למד מע"כ דעל קיצור חיים עובר מיד בלא תרצח עכתו"ד — והנה כע"ז העלה בארוכה בספר כלי חמדה (פרשת נח סי' ד' ד"ה בר"מ) עיי"ש באורך. ובמנ"ח (מצוה ל"ה) נמי עמד בביאור דברי הרמב"ם ז"ל אלו, וכתב בזה"ל, ונ"מ אם שיבר כלים בשעת מעשה עכ"ל, וראיתי בספר שיצא זה עתה "הצלה וסכנה בהלכה" בעריכת ידידי הרה"ג מוה"ר יחיאל מיכל שטרן שליט"א שביאר כוונת המנ"ח ז"ל שתירץ דלכן כ' הרמב"ם ז"ל חייב מיתה לשמים, להודיע שאם בשעת מעשה שבר כלים, פטור מדין קם לי' בדרכה מיני' — ומעתה קשיא לי' טובא להרב הנ"ל, דהא הרמב"ם ז"ל פסיקא לי' בכמה דוכתי, דבחייבי מיתות ביד"ש לא אמרי' קלבד"מ, וכמש"כ (פ"א מגניבה ה"א, פ"א מנערה בתולה הי"ב, ופ"ו מתרומות ה"ו), וא"כ אמאי פטר כאן את ההורג א"ע דשבר כלים בשעת מעשה, משום קלבד"מ, ונשאר בתמיהה רבתי ע"ש.

ולענ"ד לק"מ, דדברי המנ"ח ז"ל שרירין ונהירין, דה"ק דהרמב"ם ז"ל בא להודיע לן דההורג א"ע "אין בו מיתת בי"ד" אלא חייב מיתה לשמים, וממילא נפק"מ לדינא, דאם שבר כלים בשעת מעשה יהי' חייב, דבכה"ג באמת ל"א קלבד"מ, והרב הנ"ל לא פירש יפה דברי המנ"ח ולהכי קא קשיא לי' דבריו, אבל באמת דברי המנ"ח מובנים היטב דר"ל שיהי' חייב בכה"ג וכמשנ"ת וא"ש היטב. ויה"ר שנזכה ללמוד וללמד ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא מתוך שמחה והרחבה וכטו"ס אכי"ר. בברכת הצלחה וברכה בכל מעש"י, ובידידות רב.

מתתיהו דייטש

ראש כולל "מגלה עמוקות" קראקא "פעה"ק.

לכבוד העורך

שלום וברכה,

לאחרונה עסקתי בבירור הלכה למעשה בענין ניתוחי מתים, ולמרות שכבר דשו בה רבים, אעפ"כ אני קצת נבוך בשתי נקודות, ואני כותב אליך אולי ידוע לך אם עסקו בנקודות אלו.

א. כפי הנראה מרוב הפוסקים שעסקו בנושא¹, עיקר ההתנגדות לניתוחי מתים היא משום בזיון המת וניוולו. מהי ההגדרה של ניוול? האם ניתוח גופה על שולחן ניתוחים כפי שנעשה כיום בתנאים רפואיים, ייחשב כניוול? הלא גם אדם חי עובר ניתוח! והמענין הוא שמצאתי בשו"ת בנין ציון, ס"י קעא, שהוא כידוע מן המחמירים, האוסר ניתוח גופה גם במקרה של הצלת נפש לפנינו, ובכדי לתרץ את הסתירה נגדו מגמ' בערכין, שקורעין את בטן האם להוציא את הולד, כותב שניוול נקרא מה שנקרא ניוול גם גבי החי, ולכן ניתוח קיסרי אינו נחשב לניוול. ורק לפתוח בטן המת ולנתח בני מעיו שזה משקץ ומתעב המת בעיני רואיו, ייקרא ניוול. ואילולא דברי הנודע ביהודה המפורסמים אפשר היה לחלק בין ניתוחי מתים לפתיחת הקבר במסכת ב"ב, או אפי' לבדוק אם האדם הוא טריפה בחולין יא, שהרי צריכים לבדוק אותו מכל הטרפויות, שזה באמת ניוול, אבל כשרופאים רוצים לבדוק תוצאות של טיפול במחלה (ולא לצרכי לימוד לסטודנטים) אפשר לומר שזה לא נחשב ניוול. אמנם הנודע ביהודה מדבר במקרה של ניתוח לברר בנוגע למחלה מסויימת, ובכל זאת סבור שזה ניוול המת, ומדמה לדברי הגמ'. ואולי, בזמנו ניתוח ממין זה כרוך היה בניתוח מקיף בכל חלקי הגוף, שזה גם נחשב לניוול. (אין לי ידיעות בהיסטוריה של פתולוגיה בתקופת הנודע ביהודה).

עכ"פ, לפי הגדרת הבנין ציון, שזה נמדד לפי מושגי החי, דומני שיש צורך לבדוק את הנושא. ומעניין שהגר"מ פיינשטיין שליט"א ב"אגרות משה" יו"ד ח"ג ס"י קמא, מתיר מאותו טעם לעשות ביופסיה, ואיני רואה מה החילוק בין זה לניתוח לבדוק מימצא רפואי, אם לאחר הבדיקה החלקים ייקברו.

ב. הנקודה השניה היא ניוול המת באדם שאינו עושה מעשה עמך. אדם שניתן היה לנוולו מחיים, האם יש חיוב להיזהר מלנוולו לאחר מותו? ולכאורה ממעשה חזקיה שגרר את עצמות אביו בחבלים, חזינן שאין חיוב של כבוד למת שהיה רשע!

1. ראה בביבליוגרפיה מקיפה ומוארת על "ניתוחי מתים" מאת הרב קלמן כהנא אסיא ל"ט (יג), טבת תשמ"ה. — העורך.

אודה לך מאד אם תוכל להפנות אותי למי שדן בנקודות אלו. אם לאו, אולי כדאי להביא את הדברים לדיון פומבי.

ואחתום ברוב ברכה...

הרב משה קורצטג
יוהנסבורג, דרום-אפריקה

תשובת העורך:

א. כאשר נערכת נתיחה שלאחר המוות (P.M), בדרך כלל (גם כיום) הנתיחה איננה מתבצעת באופן המזכיר נתיחת אדם חי, והניווול המעשי איננו מוטל בספק לכל מי שמכיר את המציאות מקרוב.

אמנם אם נתיחה שלאחר המות תבוצע באותם תנאים של נתיחת חולה, דהיינו:
1. בידוד וכיסוי של השטחים הלא מנותחים תוך יצירת "חלון" המיועד לאזור החתך בלבד,

2. שמירה על נקיז וספיגת דימום באזור המנותח,

3. הקפדה שיוצאו (זמנית) מן המת רק החלקים ההכרחיים לבירור הרפואי הנדרן, אזי יתכן שניתן יהיה ליישם את דבריו של הגר"מ פיינשטיין שליט"א גם לניתוחים מעין אלה. עד אז, כל זמן ששיטת העבודה ב-P.M היא שונה, לא ניתן לערער על דברי הנוב"י והחת"ס.

ב. לענין מי "שאינו עושה מעשה עמך" ראה בפירוש בן יהוידע לבעל הבן איש חי על הגמ' פסחים מ"ט (הובא בביליוגרפיה אסיא ל"ט שם¹ ערך קי), ואת מכתבו של הרב קלמן כהנא אסיא מ' עמ' 72 ותשובת העורך שם 72-73.

1. ראה בכיבילוגרפיה מקיפה ומוארת על "ניתוחי מתים" מאת הרב קלמן כהנא אסיא ל"ט (י.ג.) טבת תשמ"ה.

לכב' העורך.

מר דב שטיין חולק על הרב אבינר בענין מצוות פו"ר (אסיא לא-לב, 78-79; ספר אסיא ד', עמ' 188-189) וסובר כי אדם שהוליד בן ובת ממשיך לקיים מצות פו"ר מדאורייתא אם ממשיך להוליד, אך בעוד שלפני כן היה חייב לעסוק במצוה זו, הרי אחר קיום המינימום של בן ובת יש רשות בידו לעסוק במצוה זו שהיא מצוה קיומית מדאורייתא כמו מצות צדקה וכו'. חז"ל הוסיפו במצוה דרבנן "ולערב אל תנח ירך" חיוב, היינו שקבעו מצוה חיובית מדרבנן בנוסף למצוה הקיומית מן התורה.

נראה לענ"ד כי רוב הפוסקים אינם סוברים שאחר הולדת בן ובת ממשיכים לקיים מן התורה אפילו מצוה קיומית.

בשו"ע אה"ע סי' א סע' ח נפסק: "אע"פ שקיים פו"ר אסור לו לעמוד בלא אשה ... ואם אין ספק בידו לישא אשה בת בנים אא"כ ימכור ספר תורה, אם אין לו בנים ימכור כדי לישא אשה בת בנים, אבל אם יש לו בנים לא ימכור אלא ישא אשה שאינה בת בנים ולא יעמוד בלא אשה. וי"א שאפילו אם יש לו בנים ימכור ס"ת כדי לישא אשה בת בנים". הפוסקים מציינים כי אחר שהוליד בן ובת מקיים רק מצוה דרבנן של "ולערב אל תנח ירך" (על פי דברי ר' יהושע בגמ' יבמות סב:), והמחלוקת בין הדעה הראשונה בשו"ע לדעת היש אומרים היא האם מוכרים ס"ת למצוה דרבנן זו. אלו היתה מצוה קיומית מדאורייתא בהולדת ילדים נוספים, ברור שהמתירים למכור ס"ת כדי לשאת אשה בת בנים אף למי שקיים כבר פו"ר, היו מזכירים כי בדמי מכירת ספר התורה הוא גם מקיים מצוה דאורייתא.*

הערה נוספת לדברי הרב יעקב אריאל באותה חוברת (שם, עמ' 74-78; ספר אסיא ד', עמ' 184-188): הרב אריאל דן בשאלה של אשה שילדה מספר רב של בנים או בנות בלידות תכופות ועדיין לא קיים בעלה מצות פו"ר — האם מותר בשעת הדחק להתיר להם מניעת הריון, ומסיק שמצות פו"ר זמנה כל החיים אלא שמצוה להזדרז ולקיימה מוקדם ככל האפשר, ולכן בעת הצורך ניתן לדחות את המצוה, כמו שהיום נוהגים בני תורה לדחותה ואינם נושאים אשה בגיל י"ח.

* לכאורה ניתן היה להביא ראיה גם מדברי הגר"א בשו"ע אה"ע סי' א, ח. הגר"א פוסק כי אם יש לאדם בנים הרבה ומתירא שאם ישא אשה בת בנים יבואו קטטות ומריבות בין הבנים ובין אשתו — מותר לישא אשה שאינה בת בנים. על כך מעיר הגר"א שאפי' מצוה דאורייתא נדחית מפני קטטה, וכל שכן הכא דאינו אלא מדרבנן, כמ"ש הרי"ף והרא"ש. אך לא הבאתי זאת כראיה כי ניתן לומר שהגר"א התכוון שהחיוב אינו אלא מדרבנן, אך מצוה קיומית קיימת גם מדאורייתא, כאכילת מצוה בשאר ימי הפסח. וכן ניתן לפרש את הלשון "מצוה מדרבנן" המובאת בדברי הפוסקים שהובאו למעלה.

עפ"ז יש להעיר לכאורה, כי היתר זה לשימוש באמצעי מניעה אצל מי שלא קיים עדיין פו"ר לא צריך להיות מוגבל לאשה שילדה מספר רב של בנים או בנות ועדיין לא קיימו מצות פו"ר, אלא גם לזוג צעיר שהבחור בן תורה שנשא אשה כדי לכבוש את יצרו אך אינו רוצה להוליד עדיין כדי לא להבטל מתלמוד תורה. לפי סברת הרב אריאל, גם במקרה זה יהיה מותר להשתמש באמצעי מניעה ולדחות את מצות פו"ר, כשם שמותר לבחור בן י"ח לדחות את נישואיו, וכשם שמותר לזוג המתואר בשאלתו של הרב אריאל לדחות את קיום מצות פו"ר לזמן מה ע"י שימוש באמצעי מניעה (אלא אם כן נחלוק על עיקר היסוד של הרב אריאל שליט"א).

בברכה,

ד"ר דניאל מלאך

ירושלים